

Erhart, Adolf

Indoevropská préterita s dlouhými vokály ā, ē

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1961, vol. 10, iss. A9, pp. [17]-34

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100598>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ADOLF ERHART

INDOEVROPSKÁ PRÉTERITA S DLOUHÝMI VOKÁLY \bar{a} , \bar{e}

V indoevropských jazycích nacházíme zajímavou skupinu temporálních a modálních forem, charakterisovaných sufixy s dlouhými vokály \bar{a} nebo \bar{e} . Otázky týkající se původu a vzájemného vztahu těchto forem, jakož i jejich pozdějšího vývoje v jednotlivých ide. jazycích nebyly dosud uspokojivě vyřešeny: názory jazykovědců se tu v mnohém rozcházejí. V naší studii se chceme pokusit o nové souhrnné řešení těchto otázek, věnujíc přitom obzvláštní pozornost formám baltským a latinským.

I

Tvary s \bar{a} lze rozdělit do tří skupin:

1° Primární \bar{a} -préterita v baltštině (typ *liko*, *krīto*), slovanštině (aoristové formy *bera*, *p̃sa* apod.), latině (*eram*) a snad i v tocharštině (toch. B préterita třídy I. bez palatalisace: *kālpāva*, *yāsate* atp.).¹

2° Sekundární préterita s komplexními sufixy obsahujícími \bar{a} : latinské imperfektum s příznakem *bā* (z oskičtiny je doložen jediný tvar toho druhu: *fufans*) a plusquamperfektum s příznakem *erā* (<*isā), slovanské imperfektum s *ēa*, *aa*, arménské aoristy typu *gorceac*,² dále sem může patřit část forem germánského slabého préterita (sthn. *legitōs*, *legita* atd.).³

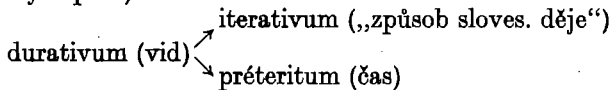
3° Modální formy se sufixem \bar{a} : italský \bar{a} -konjunktiv (lat. *dīcam*, *audīam*, *monēam*) a odpovídající modální formy v keltštině (stir. *mōra*, *bera*) a tocharštině (*lipātār*).

Otázka původu \bar{a} -préterita zajímala vždy především badatele o baltských jazycích, kde tyto formy hrají neobyčejně důležitou úlohu. Zakladatel vědecké baltistiky A. Schleicher (*Litauische Grammatik*, Praha 1856, s. 224), po něm zejména O. Wiedemann (*Prät.*, s. 151—176) a řada dalších badatelů uváděli \bar{a} -préteritum ve spojitost se sekundárními (iterativními, denominativními atp.) prézenty tvořenými pomocí sufixu \bar{a} . Naposled — pokud víme — obhajoval tuto teorii znovu A. Gaters (*KZ* 73, 1955, s. 80—94), jenž usuzuje ze zdánlivě bezdůvodného užívání préterit v lotyšských dainách na původní aspektovou (durativní) platnost těchto forem. Také A. Vaillant (*BSL* 40, 1938, s. 27—28) uznává spojitost \bar{a} -préterita s \bar{a} -iterativy, domnívá se však, že temporální funkce je starší než aspektová (tu pokládá za sekundární).⁴

Naprotitomu někteří jiní jazykovědci zmíněnou spojitost popírají; patří mezi ně také H. Karstien (v rozsáhlé stati o ide. sekundárních préteritech, již věnujeme pozornost ještě na jiném místě). Ch. Stang (*Verbum*, s. 75—76, 147, 189 aj.) rozlišuje dokonce tři různé sufixy \bar{a} : iterativní (kausativní), mediálně intransitivní a ryze préteritální. Druhy z nich vezí podle S. jak ve formách présentních (lit. *bijótī*), tak i préteritálních (intransitivní \bar{a} -préteritum: *kīlo*).⁵

Podle našeho soudu je směrodatnou pro řešení otázky původu \bar{a} -préterita skutečnost, že toto préteritum je nejlépe doloženo z těch indoevropských větví, kde také \bar{a} -iterativa (intensiva) představují produktivní kategorii, totiž z baltštiny, slovanštiny

a latiny.⁶ Naproti tomu řečtině a indoiránským jazykům, kde tento přítomný typ je vyvinut jen slabě, je *ā*-préteritum zcela cizí. Tuto okolnost považujeme za hlavní argument svědčící ve prospěch teorie o genetické souvislosti obou formací, teorie, kterou — jak již bylo řečeno — zastává převážná většina badatelů. Vzniká ovšem otázka, která z funkcí morfému *ā* je primární — zda aspektová nebo temporální. Stejně jako v jiných případech toho druhu (viz níže) budeme i zde bez velkého váhání počítat s prioritou funkce aspektové, kdežto temporální funkci budeme pokládat za druhotnou. Préteritální význam forem s *ā* lze ovšem jen stěží přímo odvodit z významu iterativně intensivního („způsob slovesného děje“); zdá se, že oba tyto významy jsou teprve sekundární, odvozené z původního významu prostě durativního (čistý aspekt):

Přidávání morfému *ā* bylo patrně jedním z těch mnoha prostředků, jimiž indoevropské jazyky v raném stadiu vývoje vytvářely na jedné straně nedurativní (puntuální) protějšky durativních kořenů, na druhé straně durativní protějšky kořenů s primitivním významem nedurativním. V prvním případě (A) byla durativní forma základní (nemotivovaná), nedurativní odvozená (motivovaná), v druhém případě (B) tomu bylo právě naopak.

Aspektová oposice však hrála vedoucí úlohu v indoevropském slovesném systému jen po přechodnou dobu; záhy byla — podle mínění valné většiny jazykovědců⁷ — nahrazena oposicí temporální. Při tomto zvratu nabývaly durativní formy významu přítomného, nedurativní (puntuální) významu préterita (aoristu). Temporální protiklad má ovšem podstatně jiný charakter než protiklad aspektový: zatímco první můžeme označit jako ekvipolentní (protiklad rovnocenných forem: základní forma může být jak durativní, tak i nedurativní), je druhý spíše privativní (présens je základní forma, préteritum forma odvozená; Kuryłowicz, Apophonie, s. 26: „référence négative“ — „référence positive“). Ve formálním souladu s tímto charakterem temporální oposice byly ovšem jen případy náležející do skupiny A, kde základní forma byla durativní (→ présens), odvozená nedurativní (→ aorist). Naproti tomu u případů skupiny B došlo k formálnímu nesouladu, neboť préteritem (aoristem) se tu stala forma základní (nemotivovaná). Případy toho druhu máme ještě zachovány v indoiránštině a řečtině v podobě známé oposice *charakterisovaný présens: kořenový aorist*. Tyto kořenové aoristy se ovšem po změně vidové oposice v oposici temporální nutně jevily jako anomální formy; proto jich v pozdějším vývoji sanskrtu a řečtiny silně ubývá,⁸ v mladších ide. jazycích pak zcela chybějí. Kořenové aoristy byly přetvářeny různým způsobem, tak např. sekundární thematisací (sem patří např. sti. *agamat*, ř. *ἐγ-νέμην* atp.). O jiném možném způsobu přetváření (rozšiřování) kořenového aoristu se ještě zmíníme v dalších odstavcích.

Přetváření (rozšiřování) však nemuselo být jediným prostředkem k odstranění nežádoucí formální proporce mezi přítomným a aoristem: zdá se, že v jistých případech tu docházelo k jakési formální inverzi. Případy, kdy temporální oposice měla náležitou strukturu (A) (thematický aorist, sigmatický aorist) vyvíjely zřejmě silný tlak na případy uvedené sub B. Pod tímto tlakem mohla odvozená (motivovaná) forma, původně durativní, nabýt významu préteritálního, nikoli přítomného (jak by se dalo očekávat). Původní proporce (významová)

$$KKK (A) : KKKs, KKKé (A') = KKKā (B') : KKK (B)$$

byla uvedena v soulad s formou, jinými slovy: změna funkce A' (nedurativní forma → préteritum) nevedla ke změně funkce významově paralelního B, ale ke změně funkce formálně paralelního B' (funkce se podřídila formě).

Morfém \bar{a} , abstrahovaný z tvarů, u nichž proběhla takováto inverse, byl pak mechanicky přidáván jako příznak préterita v řadě dalších případů (později bez ohledu na ablautové poměry). Zdá se, že tento morfém sloužil zvláště často právě k druhotné transformaci starých kořenových aoristů: temporální oposici zde pak tvořily dvě formy původně durativní:

I. vidová oposice

II. temporální oposice

$KKKn$ (D) : KKK (ND) → $KKKn$ (Ps) : KKK (aor.)

$KKK\bar{a}$ (D) : KKK (ND) × KKK (Ps) : $KKK\bar{a}$ (\bar{a} -pt.)

III. $KKKn$ (Ps) : $KKKa$ (\bar{a} -pt.)

($KKKn$ = charakterisovaná forma, např. nasální ps.)

V důsledku toho je v baltštině s nasálním présentem vždy sdruženo \bar{a} -préteritum (*krīta* : *krīto*), vedle indikativu ps. s nasálním formantem pak bývá v latině, staré irštině a tocharštině často samostatný (tj. tvořený přímo od slovesného kořene) \bar{a} -konjunktiv (stlat. konj. *at-tigat* k ind. *atingō*, stir. *-cria* ke *crenaid*,⁹ toch. B *paɣykātār* k *pinkām*, *tārkau* k *tārkanam*¹⁰ atp.).

O dalším vývoji \bar{a} -préterita, jakož i o vzniku modálních forem s \bar{a} promluvíme v třetí části naší stati; na tomto místě je však třeba věnovat ještě několik slov i druhé funkci morfému \bar{a} (tvoření iterativ-intensiv). Vznik tohoto významu u sloves s \bar{a} představuje vlastně jakési vystupňování (gradaci) původního významu prostě durativního. Podobný vývoj prodělaly i některé jiné formace, např. présens se sufixem *ske*, jehož původní — prostě durativní — význam je patrný v hetitštině, kdežto v jiných ide. jazycích byl rozličným způsobem vystupňován (ve význam iterativní, inkohativní, kausativní atp.). Je velmi pravděpodobné, že indoevropské „charakterisované“ přítomní formace měly původně vesměs charakter prostě durativní. Tento základní význam se v průběhu vývoje jednak otíral,¹¹ jednak také podléhal jistým gradacím, přičemž ovšem docházelo k přesunům z oblasti kategorie vidu do oblasti kategorie diathese (o těchto případech promluvíme ještě v části III) nebo do oblasti lexikálně sémantické kategorie označované jako „způsob slovesného děje“ (Aktionsart) (jako tomu bylo v našem případě). Formální inverse, o níž jsme hovořili výše, představuje zvláštní případ vývoje durativních forem — proces, který jistě zasáhl jen nevelký okruh forem, který však byl východiskem formací, sehrašších v pozdějším vývoji indoevropských jazyků úlohu neobyčejně významnou. Podobný vývoj snad proběhl i u některých jiných původně durativních forem: máme tu na mysli především reduplikované slovesné formy s významem aoristu (reduplikovaný aorist v řečtině a indoiránštině). Reduplikované formy — sloužící v mnoha případech jako durativní protějšky nedurativních tvarů kořenových (známé spojení *reduplikovaný présens*: *kořenový aorist*) — nabyly funkci aoristu nejspíše v důsledku podobné formální inverse, jaká vedla ke vzniku \bar{a} -préterita.

Rozštěpení funkce morfému \bar{a} mohlo teoreticky vést ke vzniku homonymních forem. Ve skutečnosti však k takovéto situaci primárně nedocházelo: od žádného kořene nebyly patrně tvořeny obě formy (tzn., že \bar{a} -forma od konkrétního kořene nabyla v průběhu vývoje buď význam préteritální nebo iterativní). Jestliže se

někde setkáváme s tvořením obojích forem od téhož kořene, prozrazuje zpravidla jedna z nich zřetelně svůj sekundární původ (ablautovými poměry atp.). Tak např. lat. tvar *ē-dūcās* (ind. ps. od intensiva *ēducāre*) je starobylý, kdežto *ē-dūcās* (*ā*-konjunktiv od *ēducere*) je — vzhledem ke svému vokalizmu — původu mnohem pozdějšího. Naproti tomu lit. *liko* (prét. od *likti*) bude starší než *laiko* (ps. od *laikyti*, *ā*-kausativa téhož kořene). — Zřetelně sekundární je také tvoření *ā*-préterita od iterativ-intensiv s týmž sufixem (lat. impf. *ēdūcābam*, lit. pt. *kįbojo*); o těchto tzv. sekundárních préteritech promluvíme ještě v části III.

II

Tvary s příznakem *ē* lze rozdělit obdobným způsobem jako tvary s *ā*:

1° Primární *ē*-préterita jsou velmi rozšířena v litevštině (typ *vėdė*, *arė*). Kromě toho sem mohou patřit ještě tocharská préterita (B) a imperfekta (A) s příznakem *ā*, před nímž se palatalisuje kořenová souhláska (např. toch. B *klyaušāva* ke koř. *klyaus-*).¹²

2° Sekundární préterita s komplexními sufixy obsahujícíme *ē*.

Existence takových forem je však nejistá. Nejspíše sem mohou patřit germánská slabá préterita typu got. *lagidēs* (2. sg.).¹³ Naprotitomu sufixy slovanského imperfekta (*-ā-*) a latinského imperfekta 3. a 4. konjugace (*-ēbā-*) s největší pravděpodobností préteritální *ē* neobsahují (srov. ještě část III).

3° Modální (resp. pseudomodální) formy s *ē*: konjunktivy s dlouhým vokálem v řečtině a indoiránštině (řecké střídání η/ω bude sekundární; původně bylo patrně ve všech osobách η , teprve napodobením poměrů v indikativu pak v některých tvarech pozměněno v ω)¹⁴ a odpovídající formy v latině a keltštině s významem futura (*ē*-futurum: lat. *dīcem*).

Co se týče původu *ē*-préterita, převládá zcela mínění, že jeho příznak je totožný se sufixem *ē* stavových (intransitivních) sloves (lat. *sed-ē-re*, *iac-ē-re*, lit. *tur-ē-ti*, *gul-ē-ti*, slov. *sed-ē-ti*, *gor-ē-ti*, ř. aoristy typu $\epsilon\acute{\rho}\acute{\alpha}\nu\eta\nu$, $\epsilon\gamma\acute{\alpha}\rho\eta\nu$ atp.). Původcem této teorie je O. Wiedemann (Prät., s. 187 n.); od něho pochází známá rovnice *litevské ē-préteritum = řecký pasivní aorist na -ην*. Většina pozdějších badatelů prostě převzala tento výklad: H. Reichelt, BB 27 (1902), s. 85—86, J. Kuryłowicz, Apophonie, s. 298, J. Otrębski, Gram. III, s. 212, I. Němec, Slavia 25 (1956), s. 501n., s jistotou obměnou též F. Specht, KZ 62 (1935), s. 58 a A. Vaillant, BSL 40 (1938), s. 16 n., 30.

Vzdor tomuto mínění převážné většiny badatelů jsme přesvědčeni, že obě formace (*ē*-préteritum a intransitivní tvary s *ē*) spolu vůbec nesouvisí. Proti domnělé souvislosti svědčí při nejmenším tři závažné okolnosti:

1° Význam: Litevské *ē*-préteritum se tvoří převážně od transitivních sloves (na tuto důležitou skutečnost poukázal již J. Endzelin, KZ 43 (1910), s. 34 a po něm zvláště Ch. Stang, Verbum s. 188 n., kdežto slovesa typu lit. *gul²ti*, slov. *gorēti*, lat. *iacere* a odpovídající jim tvary jiných ide. jazyků (ř. aoristy typu $\epsilon\acute{\rho}\acute{\alpha}\nu\eta\nu$) mají význam stavový (tj. intransitivní) a sama tvoří v litevštině *ā*-préteritum (*gul²jo*, *turējo* atp.).

2° Ablautové poměry: litevské *ē*-préteritum má buď stejný vokál jako présens (zpravidla plný: *nėsa* — *nėsė*) anebo vokál zdložený (*kūria* — *kūrė*); oslabený vokál, jaký je pravidlem u řeckého silného pasivního aoristu, se objevuje v litevštině jen v několika málo případech (*mėna* — *mīnė* apod.; je ovšem oprávněné domnění, že tu jde o primární *ā*-préterita; srov. Stang, Verbum, s. 194).

3° Intonace: préteritální \bar{e} je v litevštině tažené (*ārē, vėdė*), naproti tomu \bar{e} stavových sloves je vždy ražené (*gul̄ti, tur̄ti*).

Okolnosti uvedené sub 2° a 3° zároveň svědčí o pozdním původu litevské préteritální formace (tocharské formy tu necháváme stranou vzhledem k málo pokročilému stavu bádání o vývoji indoevropského vokalizmu v tocharštině). Nenáležitá ablautová struktura tvarů a tažená intonace příznaku \bar{e} ukazují, že toto \bar{e} vzniklo sekundárním dloužením thematického vokálu \bar{e} .¹⁵ Domníváme se, že dloužení lze v tomto případě vyložit podobným způsobem, jakým vysvětluje J. Kuryłowicz vznik dlouhého kořenového vokálu („vrddhi“) v rozličných formách nominálních i verbálních, mj. také v sigmatickém aoristu (Apophonie, s. 159).¹⁶ Jak již bylo řečeno výše, byly préteritální formy pocítovány jako odvozené („forme fondée“ podle Kuryłowicze) vzhledem k formám přítentu (základním — „forme de fondation“); to se týkalo i thematických aoristů vzhledem k formám athematického přítentu (nejjednodušší případ oposice présens: aorist). Formy athematického (kořenového) přítentu podléhaly ovšem zhusta sekundární thematisaci: tak vznikl běžný přítentní typ *bhárati*.¹⁷ Napodobením původního poměru mezi athematickým přítentem a thematickým aoristem mohla pak k thematickému přítentu vzniknout préteritální forma se zdlouženým předsufixovým vokálem:

$$KéK \boxed{-} T \text{ (kořen. ps.)} : K^eK \boxed{é} T \text{ (themat. aorist)} = KéK \boxed{e} T \text{ (themat. ps.)} : \\ : KeK \boxed{\bar{e}} T \text{ (\bar{e}-préteritum)}$$

Předsufixové e bylo totiž chápáno jako příznak odvozené (préteritální) formy vzhledem k základní (přítentní) formě athematické; podle této proporce ($\theta : e$) mohla být k přítentním formám s předsufixovým (thematickým) e vytvořena préteritální forma pomocí \bar{e} ($e : \bar{e}$) — bez ohledu na kořenový vokalizmus (srov. zmíněné již ablautové poměry u litevského préterita!). Tento proces samozřejmě předpokládá poměrně pokročilý stupeň vývoje indoevropského slovesného systému: změnu základní vidové oposice v oposici temporální (présens: aorist) a existenci přítentního typu *bhárati*. Při vzniku \bar{e} -préterita spolupůsobily ovšem i momenty fonetické: objevilo se především u kořenů, které nemohou dost dobře vytvářet oslabený stupeň (*ved-* apod.); litevské poměry to plně potvrzují. Nová formace se plně rozvinula jen v baltštině, kde patrně nahradila aoristy (touto otázkou se ještě budeme zabývat v třetí části našeho pojednání).

Stejným způsobem lze vyložit také vznik modálních forem s příznakem \bar{e} . Primitivní thematické formy měly často modální (lépe „semimodální“) charakter: takovéto thematické injunktivy a „samostatné konjunktivy“ se vyskytují zejména ve védštině (podrobně o nich pojednal L. Renou v *Mélanges Vendryes*, s. 309—316 a v *BSL* 33, 1932, 5—30, kde je označuje jako „éventuel“). Pokud se takové formy sdružovaly s čistě indikativními athematickými formami od stejných kořenů, mohlo být jejich e snadno chápáno jako příznak modalit. Když se pak vytvořil běžný thematický typ *bhárati*, vznikaly vedle těchto indikativů modální formy (konjunktivy) zcela podle zmíněné již proporce:

$$KeK-T \text{ (indikativ)} : K^eKeT \text{ (injunktiv)}, \text{ resp. } KeKeT \text{ (konjunktiv)} = \\ = KeKeT \text{ (indikativ)} : KeK\bar{e}T \text{ (nový konjunktiv)}^{18}$$

Modální formy s \bar{e} se tudíž patrně vyvinuly zcela nezávisle na podobných formách temporálních; konkurence obou významů byla vyloučena již tím, že jednotlivé ide. jazyky mají buď jen temporální (baltština) anebo jen modální formy s \bar{e} (latina, řečtina atd.).

III

V třetí části naší práce hodláme sledovat osudy forem s \bar{a} a \bar{e} v těch indoevropských jazycích, kde sehrály důležitou úlohu, tj. především v baltštině a v latině. Na prvním místě bude třeba všimnouti si vztahu těchto forem k jiným slovesným formám, jakož i vzájemného poměru forem s \bar{a} a \bar{e} (jejich distribuce).

Pro správné pochopení místa a úlohy \bar{a} -préterita v rámci slovesných systémů indoevropských jazyků je nadmíru důležitý jeho vztah k ide. imperfektu (praeteritu praesentis): latina a baltština,¹⁹ jazyky s vyvinutým \bar{a} -préteritem, neznají vůbec imperfektum toho typu, jaké je v indoiránštině a řečtině; naopak zase v těchto jazycích zcela chybí \bar{a} -préteritum. Z toho plyne závěr, že \bar{a} -préteritum vyplnilo v latině a baltštině mezeru, vzniklou buď ztrátou starého imperfekta anebo danou prostě tím, že se formy od přítomného kmene s kratšími („sekundárními“) příponami nezkonstituovaly v samostatný čas. Zdá se, že i po destrukci původního vidového systému se živě pocítovala ve většině indoevropských jazyků potřeba rozlišit dokonavý a nedokonavý děj alespoň v präteritu: s výjimkou germánštiny (a ovšem i hetitštiny) disponují všechny staré ide. jazyky alespoň dvěma jednoduchými minulými časy.

Präteritum s příznakem \bar{e} je bezpečně doloženo pouze z baltštiny (tocharské formy nejsou zcela jisté, a proto je raději necháváme stranou). Zdá se, že tato skutečnost nějak souvisí s tím, že baltským jazykům zcela chybí aorist. Vznik \bar{e} -préterita ovšem předpokládá existenci thematického aoristu: lze tedy soudit, že indoevropský dialekt, z něhož se baltské jazyky vyvinuly, thematické aoristy měl, že však tyto aoristy byly později namnoze nahrazeny \bar{e} -préteritem, vzniknuvším právě na jejich základě. Tendence nahradit thematický aorist jinou výraznější formací je obecně indoevropská a má mj. také příčiny fonetické (tematický aorist nelze dosti dobře tvořit od kořenů typu *teg-*). Zatímco jinde dochází k expansi sigmatických aoristů, nahrazuje baltština staré thematické aoristy nejčastěji \bar{e} -préteritem (to představuje tudíž do jisté míry paralelní formaci k sigmatickému aoristu).

Z těchto vzájemných vztahů (\bar{a} -préteritum \sim imperfektum, \bar{e} -préteritum \sim aorist) by se dalo soudit, že \bar{a} -préteritum mělo kdysi charakter durativní, \bar{e} -préteritum pak spíše punktuální (nedurativní). Positivních důkazů pro toto tvrzení máme ovšem jen málo (význam některých sekundárních präterit tvořených pomocí sufixů obsahujících \bar{a} atp.); některé okolnosti svědčí spíše proti.

*

Stanovit, které z forem baltského präterita jsou primární a které sekundární, je úkol nesnadný. To platí jak o \bar{a} -präteritu, tak i (a to v obzvláštní míře) o \bar{e} -präteritu.

Primární \bar{a} -préteritum mohlo vzniknout jak vedle kořenového prézentu (a odvozeného z něho typu *bhárati*), tak i vedle prézentu typu *tudáti* (primitivní slovesné formy *KéK^eT* a *K^eKéT*, pokud nevytvářely vidovou opozici, byly významově téměř rovnocenné). Primární baltské \bar{a} -préteritum (u něhož vždy očekáváme oslabený vokalismus kořene) může tedy náležet k thematickému prézentu jak s plným stupněm (*reńka — rińko*), tak i s oslabeným stupněm (*súka — súko*) kořenového vokálu. — Ale také \bar{a} -préteritum sdružené s charakterizovaným (nasálním atp.) présentem lze jen stěží označit jako sekundární, jakkoli bylo konstatováno, že toto präteritum zde nahradilo kořenový aorist: obdobná spojení (nasální indikativ ps. — \bar{a} -konjunktiv tvořený přímo od kořene) doložená z latiny, keltštiny a tocharštiny svědčí o velkém stáří tohoto procesu (viz příklady uvedené v části I).

Spojení \bar{a} -préterita s charakterizovanými prézenty se v pozdějším vývoji baltského

(zejména litevského) slovesného systému ukázalo být činitelem nadměru důležitým. Tyto přítomné formace totiž zhusta nabývaly sekundární význam intransitivní (intransitivně inkohativní). Nejde tu o vývoj výlučně baltský: po destrukci indoevropského vidového systému se projevila ve většině indoevropských dialektů tendence uplatnit charakterisované přítomné formace (původně durativní formy nedurativních sloves) v rámci jiných gramatických kategorií; na tuto závažnou skutečnost upozorňuje v řadě svých prací J. Kuryłowicz (Rocznik orientalistyczny 6, 1928, s. 199n. aj.). Počátky tohoto vývoje lze sledovat již v indoiránštině, zejména však k němu docházelo v těch ide. větvích, které nemají jednoduché mediopasivní formy, tj. v baltštině a slovanštině. Vedle formace se sufiky $\bar{i}/jo/\bar{e}$ (lit. *mýliu*, *mýlėti*), která se objevuje i v jiných ide. větvích (v germánštině, latině, řečtině), nabýly v baltštině intransitivní (inkohativní) význam také přítomny s nosovým infixem a se sufikem *sta* (paralelním k známému sufiku *ske* jiných ide. jazyků). V pozdějším vývoji baltštiny se projevila výrazná tendence rozlišit diathesi důsledně pomocí kmenotvorných sufiků (tedy vytvářet párová slovesa transitivity a intransitivní); na tento důležitý rys baltského slovesného systému upozornil Ch. Stang (Verbum, s. 124, 189 aj.).

Tato tendence zřejmě zasáhla i préteritum: préteritální formace s \bar{a} v důsledku toho, že byla velmi často sdružená s intransitivním nasálním přítomem nebo *sta*-přítomem, začala být pocíťována jako typické préteritum intransitiv. Naproti tomu \bar{e} -préteritum, jehož nejstarší vrstva náleží k prostě thematickým přítomům typu *vedū* s významem téměř výhradně transitivity (srov. níže) se mohlo snadno jevit jako forma protikladná — transitivity.²⁰ Protiklad obou forem se tak posunul z oblasti slovesného vidu, kam snad původně náležel, do oblasti diathese. Tento přesun ovšem dříve nebo později vedl k eliminaci jedné z préteritálních forem tam, kde sloveso tvořilo obě (což zdaleka nebylo u všech sloves: tak např. vedle nasálního přítomtu nikdy nestálo \bar{e} -préteritum, podobně snad i u sloves typu *renkū* aj.), a to zpravidla podle významu příslušného přítomtu. Lotyšské dialekty však v několika případech ještě uchovávají dvojí tvoření préterita k jedinému přítomtu, přičemž jedna z těchto forem má charakter transitivity, druhá intransitivní (*degt*, hořeti, páliť, prēt. **dega* intr., **dedze* trans. atp.).²¹ Stopy dvojího tvoření préterita od téhož slovesa lze najít i v samotné litevštině: v jistém počtu případů tvoří jedno a totéž sloveso ve spisovném jazyce \bar{a} -préteritum, v dialektech \bar{e} -préteritum, příp. naopak (spis. *sūko* — východoaukšt. *sūkē*, spis. *bārē* — zem. *bāro* atp.). Tyto případy nelze — podle našeho soudu — zpravidla chápat jako nahrazení jedné formy druhou (\bar{e} -préterita \bar{a} -préteritem, příp. naopak), ale spíše jako důsledek eliminace jedné ze dvou préteritálních forem, kdysi existujících vedle sebe, přičemž dialekty nepostupovaly vždy stejným způsobem. Ve většině dialektů rozhodující úlohu hrál transitivity nebo intransitivní charakter příslušného přítomtu.

Je pozoruhodné, že tento vývoj (nová distribuce préteritálních morfémů) nezasáhl nejstarší vrstvu \bar{a} -préterit („rein präteritaler \bar{a} -Typus“:²² *reñka* — *riñko*, *sūka* — *sūko*). O možných příčinách tohoto zjevu ještě promluvíme v dalších odstavcích.

Ještě do doby před novou distribucí obou préterit nepochybně náleží velká expanse \bar{a} -préterita do oblasti sekundárních sloves: litevská odvozená slovesa (denominativa, deverbativa) tvoří totiž vesměs \bar{a} -préteritum. Také tomuto vývoji (jenž má své paralely v jiných indoevropských jazycích) chceme věnovat pozornost až v další souvislosti. — Z okolnosti, že sekundární slovesa vůbec netvoří \bar{e} -préteritum, lze snadno vyvodit závěr, že \bar{a} -préteritum je produktivní, \bar{e} -préteritum však nikoli. To by mohlo konec konců vést k vytlačení \bar{e} -préterita (k němuž skutečně již došlo ve spisovné

lotyštině); zmíněná již nová distribuce préterit (uplatnění jejich protikladu v oblasti diathese) však tomu v litevštině zřejmě brání.

Koincidence obou préterit (lišících se od sebe — jak se zdá — videm) vyvolala zřejmě potřebu nové slovesné formy označující durativní (iterativní) minulý děj. Taková forma skutečně vznikla v části litevských dialektů (a ve spisovné litevštině): litevské imperfektum s koncovkami *-davau*, *-davai*, *-davo* atd. Otázkou vzniku této podivné formace se však v naší studii nehodláme dále zabývat.²³

Co se týče *ē*-préterit, můžeme pokládat za nejstarší jejich vrstvu ta, která mají vedle sebe prostě thematický présens s plným vokalizmem (*e*, *a*) kořene zakončeného zpravidla jednoduchou oklusivou (*vėda* — *vėdė*): jak jsme se již pokusili dokázat v části II, vznikla *ē*-préterita nejdříve („primárně“) vedle přítomného typu *bhárati* (s plnostupňovým vokalizmem). — Naprotitomu ta *ē*-préterita, která mají vedle sebe thematický présens s oslabeným stupněm kořenového vokalizmu (*pina* — *pīnė*, *mūša* — *mūšė*), budou původu mnohem mladšího: indoevropský présens typu *tudāti* nemohl mít v žádném případě vedle sebe thematický aorist (na jehož základě *ē*-préteritum vznikalo)!

Vycházejíce z těchto všeobecných úvah můžeme se nyní pokusit o systematické roztřídění litevských préteritálních forem (jde tu jen o předběžný a neúplný náčrt klasifikace; podrobněji se hodláme zabývat tříděním litevských préterit na jiném místě):

1° Primární *ā*-préteritum k prostě thematickému přítomnému.

a) Příslušný présens má plný stupeň kořenového vokálu, zpravidla diftong (*ie*, *er*, *el*, *em*, *en*): *liška* — *liško*, *reika* — *riško*). Kořeny tohoto typu (s vnitřním diftongem) vytvářejí v řečtině a indoiránštině s oblibou thematický aorist (zde je právě jeho vlastní doména). Lze soudit, že i v protobaltštině vytvářely takové kořeny thematický aorist: obě préteritální formy (*ā*-préteritum, thematický aorist) patrně existovaly po jistou dobu vedle sebe (durativní préteritum — nedurativní préteritum).²⁴ Později nastalo splyvání obou těchto forem, usnadněné shodou kořenového vokalizmu. — V souvislosti s tím můžeme předpokládat, že u těchto sloves vůbec nedošlo ke vzniku *ē*-préterita: aorist se totiž dostatečně lišil od přítomného svým vokalizmem (*ē*-préteritum vznikalo — jak již bylo zdůrazněno — především u kořenů nepodléhajících oslabení).

b) Příslušný présens má oslabený stupeň kořenového vokalizmu (*sūka* — *sūko*, *kiša* — *kišo*). Priorita *ā*-préterita (vzhledem k jiným préteritálním formacím) je v těchto případech evidentní: jak již bylo zdůrazněno, vedle přítomného typu (*tudāti*) nemohl stát thematický aorist, nemohlo zde tedy primárně vzniknout ani *ē*-préteritum. — Sekundárně se ovšem *ē*-préteritum objevuje i u sloves tohoto typu, a to (nehledíme-li zatím k formám uvedeným sub 6° b, c) ve východních nářečích (*kisė*, *knisė*, *lūpė*, *lūpė*, *rišė*, *skūtė*, *ritė*, *skūtė*, *sūkė*, *sūpė* místo spis. *kišo* atd.); je příznačné že tu jde téměř výhradně o transitivní slovesa.

2° Primární *ā*-préteritum k charakterizovanému přítomnému; ten má buď nosový infix (*kriūta* — *krito*, resp. *kyla* — *kilo*) nebo sufix *sta* (*vįksta* — *vįko*). — Tomuto typu, jsme věnovali dost místa již v předcházejících výkladech. — Nelze ovšem zapomínat, že jde o typ, který byl dlouho produktivní (srov. používání nosového infixu u kořenů zakončených sonantou: *kyla*, *bįra*); mnohé tvary sem náležející budou tedy pozdního původu. — Tato slovesa patrně nikdy nevytvářela *ē*-préteritum (ojedinělé případy jako *mīršta* — *mīrė* necháváme stranou): vzhledem k inkohativnímu významu se tu vystačilo s jedinou préteritální formou.

Do této skupiny bychom mohli (vzhledem k jejich významu) zařadit i préterita

stavových sloves typu *gulěti*. Tvary *gulějo*, *mylějo* atp. by se lehce daly chápat jako aoristy (srv. ř. aoristy *ἐπάργην* atp.) rozšířené o'element *ā*. Avšak vzhledem k tomu, že tu jde o tvoření préterita od slovesného („infinitivního“) kmene (nikoli přímo od kořene, jako tomu bylo v předcházejících případech), zařazujeme tyto formy až do skupiny 4°.

3° Sekundární *ā*-préteritum tvořené od primárních sloves.

a) *běgo*, *šóko*, *ějo* atp.; u těchto sloves by se dalo — vzhledem k struktuře kořenů — čekat spíše *ē*-préteritum. To je u prvých dvou skutečně ještě doloženo z lotyšských dialektů (*bēdzu*, *sācu*); *ē*-préteritum od kořene **ei-* je doloženo — jak se zdá — z germánštiny: got. *iddjēs* (2sg.) < **ej(j)ēs*. V litevštině převládlo *ā*-préteritum (vytvořené dodatečně) patrně vzhledem k intransitivnímu charakteru těchto sloves.

b) *ā*-préteritum tvořené od sloves, jejichž kořen je zakončen dlouhou samohláskou (*sěja* — *sějo*, *mója* — *mójo*). — Ke kořenům tohoto typu nemohl primárně přistupovat morfém *ā* z evidentních důvodů fonetických. V indoiránštině a řečtině tvoří taková slovesa s oblibou kořenový aorist; podle toho by baltské formy vlastně náležely do skupiny 2° (*ā*-préteritum místo kořenového aoristu). Ve skutečnosti však jde o mnohem mladší vrstvu forem s *ā*: korespondující formy v latině a slovanštině jsou označovány jako imperfekta:

lit. *žinójo* — slov. *znaa(še)* lit. *stójo* — lat. *stabat*.

Bližší vysvětlení k těmto rovnicím bude podáno v následujícím odstavci, kde se budeme zabývat obdobnými formami tvořenými od sekundárních sloves.

4° *ā*-préterita tvořená od sekundárních sloves.

a) Préterita denominativ: *dovanója* — *dovanójo*, *gerěja* — *gerějo* atp.

b) Préterita deverbativ: *judína* — *judino*, *kýbo* — *kýbojo*, *liňkso* — *liňksojo* atp. — Sem můžeme také nejspíše zařadit zmíněný již typ *gul* — *gulějo* (ke *gulěti*; srov. výklad sub 2°). Konečně sem patrně náleží i préterita sloves typu *sakaūi*, *sakyūti* (většinou kausativních nebo iterativních); tyto formy vypadají na první pohled jako *ē*-préterita (*sakiaū*, *sakei*, *sakē* ...), ve skutečnosti jsou to však přetvořená *ā*-préterita (*ā* přistoupilo k infinitivnímu kmeni *saky-*: **saki-j-au* > *sakia*²⁵; srov. Stang, Verbum, s. 151 aj.).

S tvořením préterit odvozených sloves pomocí morfému *ā* se setkáváme i v řadě dalších ide. jazyků: slovanských, italských, germánských, snad i v keltštině a arménštině. Schema všech těchto paralelních novotvarů je podle důmyslné theorie H. Karstiena (ZfslPh 25, 1956, s. 67—112) v podstatě totéž: kmen odvozeného slovesa (zakončený samohláskou) + vkladná souhláska („Zwischenkonsonant“) + *ā* + osobní přípony. V úloze vkladné souhlásky se objevuje buď *j* (balt., slov., arm.) nebo dentála (ital., germ., kelt.); ve slovanštině a arménštině následuje za *ā* ještě další sufix (podle Karstiena „infix“ *ske!*). Např.:

lit.	<i>turějo</i>	<	... <i>ē-j-ā</i>
slov.	<i>iměaše</i>	<	... <i>ē-j-ā-ske</i>
lat.	<i>habēbās</i>	<	... <i>ē-dh-ā</i>

Obdobnou strukturu mají i formy uvedené sub 3° b (ovšem s tím rozdílem, že jsou tvořeny přímo od slovesného kořene).

5° „Primární“ *ē*-préterita.²⁵

Tak lze označit préterita sloves s plnostupňovým (ale nediftongickým) vokalizmem kořene zakončeného souhláskou (typ *kěpa* — *kěpě*, *māla* — *mālě*). Mnohá z těchto sloves snad mohla (sekundárně) tvořit i *ā*-préteritum, to však v průběhu dalšího

vývoje zase vymizelo, nejspíše proto, že slovesa této skupiny mají vesměs transitivní povahu.

6° „Sekundární“ *ē*-préterita.

a) Typ *veikia* — *veikē*

Domníváme se, že typické litevské spojení *jo*-přesentu s *ē*-préteritem (sloves tohoto typu je velké množství) je poměrně mladého data. Primární *jo*-přesens měl vedle sebe spíše *ā*-préterium; tomu nasvědčují především poměry ve slovanštině, kde nacházíme vedle *jo*-přesentu zpravidla infinitivní kmen *s a* (*pišq* — *pišati*, aor. *pišachъ*, *piša* . . . , *skáčq* — *skakati*, *skakachъ*, *skaka* . . . atp.). Ale také v litevštině mají některá slovesa s *jo*-přesentem ještě *ā*-préteritum: *lėidžia* — *lėido* aj. Spojení *jo*-přesentu s *ā*-préteritem vlastně představuje typ uvedený sub 2°, neboť také *jo*-přesens konec konců náleží mezi tzv. charakterisované přítomné formace; v indoiránštině a řečtině má přesens třídy IV. vedle sebe často kořenový nebo thematický aorist (*yudhyati* — *yodhat*, *tršyati* — *tršat*, *sučyati* — *asučat*, βλιβο — ἔβλην atp.). Podle toho lze usuzovat, že i v baltštině měla slovesa tohoto typu nejdříve *ā*-préteritum; dodatečně vzniklo *ē*-préteritum z potřeby vytvořit vidovou dvojici präteritálních forem. Posléze bylo starší *ā*-préteritum eliminováno, a to — podobně jako v jiných případech toho druhu — v souvislosti s výlučně intransitivním charakterem těchto sloves.

Na druhé straně nesmíme zapomínat, že přítomné formans *jo* byl ve všech indoevropských jazycích velmi produktivní. Jak ukázal již A. Meillet (MSL 11, 1900, s. 297—323), sloužil tento sufix často k druhotné transformaci starých kořenových přítomných. Také v litevštině nepochybně přijala řada sloves, vytvářejících původně athematický přesens, resp. přesens typu *bhārati* (odvozený z athematického), tento sekundární sufix. U uvedených přítomných typů je *ē*-préteritum zcela na místě („primární“ *ē*-préteritum); přesens s *jo* se tak druhotně octl vedle *ē*-préterita (srov. Stang, Verbum, s. 124 aj.).

b) Typ *pina* — *pijnē*

Slovesa tohoto typu nemohla primárně tvořit *ē*-préteritum z důvodů uvedených sub 1° b. Pozoruhodné je fonetické vymezení typu: patří sem pouze slovesa s kořenem zakončeným na *i + n, m, l, r*; kořenové *i* se v präteritu dluží (otázkou původu tohoto dlužení se zabývá Stang, Verbum, s. 191 n., zejména pak Kuryłowicz, Apophonie, s. 298 n. aj.). Slovesa sem náležející jsou až na jedinou výjimku transitiva — okolnost, jež nepochybně hrála důležitou úlohu při konečném výběru präteritálních forem; vcelku však vznik a vývoj tohoto typu je prozatím málo jasný.

c) Z ostatních případů, kde *ē*-préteritum vzniklo zřejmě až dodatečně, uvedeme jen některé:

mūša — *mūšē*; starší *ā*-préteritum (jde o přesens typu *tulāti*!) zaniklo nejspíše z důvodů významových (transitivní sloveso).

gēna — *gīnē*, *mēna* — *mīnē*, *gēma* — *gīmē*; v těchto případech je prioritou *ā*-préterita zaručena ablautovými poměry (oslabení kořenového vokálu je u *ē*-préterita nenáležitá; srov. Stang, Verbum, s. 194). Přetvoření staršího *ā*-préterita v *ē*-préteritum souvisí u prvních dvou sloves zřejmě s jejich transitivním významem; *gīmti* je však jednoznačně intransitivní!

*

Podstatně jiným směrem probíhal vývoj slovesných forem tvořených pomocí morfemů *ā* a *ē* v latině. Při úvahách o tomto vývoji začínáme stadiem, kdy latinská (předlatinská) primární slovesa vytvářela jednak präteritální formy s příznakem *ā*, jednak modální (konjunktivní) formy s příznakem *ē*. O vzniku těchto forem jsme jed-

nali obšírně již v částech I a II. První z nich, zastávající v latině místo indo-iránského a řeckého imperfekta, byla tvořena přímo od slovesného kořene (to do-
svědčují stlat. formy *fuam, duam, creduam, tagam, attigās, abstulās, advenat, pervenant* aj., ovšem již s významem modálním), druhá však, odpovídající řeckému a indoiránskému konjunktivu ps. thematických sloves, od přítomného kmene.

Záhy se ukázala potřeba vytvářet obdobné formy také od sekundárních (denominativních, deverbativních) sloves. Ježto však kmen těchto sloves bývá zakončen samohláskou (*ā, ē*), musela být mezi kmen a morfémy *ā, ē* vkládána souhláska zabraňující hiátu a event. kontrakcím. Jako vkladná souhláska se objevuje v latině jednak *j* (u konjunktivu), jednak *dh* (u préterita). Zde vycházíme z předpokladu, že *b* v příponách latinského imperfekta nevzniklo ze staršího *bh(v)*, jak se dosud domnívá většina badatelů (v duchu běžné theorie, podle níž v koncovkách imperfekta je skryt kořen *bhū-*; srov. Sommer, s. 521—22, SSLH Lat. Gr., s. 327 aj.), nýbrž že je střídnicí za ide. **dh*; tuto teorii zastává H. Karstien v citované již stati o slovanském imperfektu (ZfslPh 25, 1956, s. 103—4). S podobnou vkladnou (významově irrelevantní)²⁶ dentálou *d* (< **dh*?) se ostatně setkáváme i v baltštině: v imperfektním sufixu *-davau* . . . , v sufixech kausativ a iterativ *-dau/dyti* (vedle pouhého *-au/yti*) aj. Naopak není vyloučeno, že i v latině existovala *ā*-préterita s vkladným konsonantem *j*: některé formy románského imperfekta nelze totiž odvodit z klasických imperfektních forem s *b*. Jejich východiskem byly patrně vulgární formy imperfekta typu **habeam, *dormiam*, vykládané ovšem zpravidla jako novotvary (srov. např. E. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, s. 74 rus. překladu, Moskva 1952); daly by se však také chápat jako původní formy *ā*-préterita s vkladným konsonantem *j*.

Latinský „přítomní systém“ zahrnoval tudíž v jistém vývojovém období tyto základní tvary (jako zástupce jednotlivých formací je záměrně volena 2. os. sg., formy jsou zpravidla uváděny v klasické podobě):

	A. Primární slovesa	B. Sekundární slovesa
ind. ps.	<i>tanġis</i> <i>venīs</i> <i>ēs</i>	<i>cantās</i> (iterativum od koř. <i>can-</i>) <i>monēs</i> (kausativum od koř. <i>men-</i>)
prét.	<i>*tagās</i> <i>*venās</i> <i>erās</i>	<i>cantābās</i> (< . . . <i>ā-dh-ā-s</i>) <i>monēbās</i> (< . . . <i>ē-dh-ā-s</i>)
konj.	<i>tanġēs</i> <i>venīēs</i> <i>erīs</i>	<i>cantēs</i> (< . . . <i>ā-j-ē-s</i>) [* <i>monēs</i> < . . . <i>ē-j-ē-s</i>]

Důležitý mezník ve vývoji latinského slovesného systému představuje vznik futura. Futurum — jak známo — vznikalo v jednotlivých ide. jazycích teprve dodatečně, a to zpravidla z forem původně modálních (konjunktivů *s*-aoristu apod.). Latinské (a keltské) futurum primárních sloves představuje starý *ē*-konjunktiv (srov. např. SSLH Lat. Gr., s. 324, 326); významová stránka tohoto vývoje je tuším zcela jasná (děj žádaný — děj budoucí). — Vystává ovšem otázka, proč obdobný vývoj nenastal také u sekundárních sloves: formy *cantēs* atp. si přece uchovávají původní modální význam!²⁷ Podle našeho mínění je tato skutečnost dána tím, že sekundární slovesa si mezitím již vytvořila futurum jiným způsobem, a to na základě imperfekta. Otázka, který z latinských novotvarů (imperfektum a *b*-futura) je starší, byla řešena různým způsobem. Zatímco někteří (R. Thurneysen, F. Stolz)

uznávají prioritu *b-futura* (jež má obdobu v irštině) jiní (A. Walde, W. Petersen) zastávají názor, že latinské (italické) imperfektum je starší než *b-futurum*, vycházejíce mj. z té nepopiratelné skutečnosti, že imperfektum se dá poměrně snadno vyloužit, stěžív však *b-futurum*. Podle důmyslného výkladu W. Petersena (Lg 8, 1932, s. 133—37)²⁸ vzniklo *b-futurum* dodatečně, na základě proporce:

$$erās : eris = cantābās : cantābis$$

Přijímajícce tento výklad, musíme ovšem předpokládat, že původně konjunktivní forma *eris* (srov. např. SSLH Lat. Gr., s. 324) nabyla již předtím významu *futura*; pořadí vzniku latinských *futur* by tedy bylo toto:

1. *eris* 2. *cantābis, monēbis* 3. *tangēs, veniēs*

Tato theorie o vzniku latinského *b-futura*²⁹ zároveň naznačuje příčinu toho, proč takové formy vznikaly pouze u sekundárních sloves (I. a II. konjugace) : primární slovesa v době vzniku *b-futura* měla ještě původní *ā*-préteritum, jejich imperfektum je — jak ještě ukážeme dále — pozdějšího data.

Změna významu forem s příznakem *ē* vedla ovšem k porušení rovnováhy v přítomném systému primárních sloves:

	A	B
ind. ps.	<i>tangīs, venīs</i>	<i>cantās, monēs</i>
impf.	<i>*tagās, *venās</i>	<i>cantābās, monēbās</i>
konj.	-!	<i>cantēs [*monēs]</i>
fut.	<i>tangēs, veniēs</i>	<i>cantābis, monēbis</i>

Závažná mezera, vzniknuvší v systému primárních sloves změnou funkce starého *ē*-konjunktivu, vedla k dalšímu posunu v tomto systému: *ā*-préteritum nabývá modální význam, vzniká tzv. *ā*-konjunktiv (s tím zřejmě souvisí i těsnější spojení těchto forem s příslušným indikativem, projevující se postupným vyrovnáním kmenů: **tagās* → *tangās* atp.). Změna temporálního významu formy s příznakem *ā* ve významu modální je poněkud překvapující, nikoli však ojedinělá: v irštině nacházíme modální formy s příznakem *s* (odvozené z ide. *s*-aoristu),³⁰ v tocharštině konjunktivy s nasálními formanty (vytvářejícími jinak tzv. charakterisovaný *présens*).³¹ V řečtině se indikativ augmentových časů druhdy užívá ve významu modálním (*irrealis*). Konečně není vyloučeno, že také indoevropský optativ vznikl z formy původně temporální (*préterita*); nasvědčuje tomu alespoň temporální užívání optativních forem v řečtině, íránštině a zejména v tocharštině (sr. v. E. Benveniste, BSL 47, 1951, s. 17—18, G. Lane, Lg 29, 1953, s. 278 aj.).

Ani tento posun však ještě nevedl k definitivnímu obnovení rovnováhy v přítomném systému primárních sloves: vzniká tu nová mezera na místě imperfekta (*dura-tivního préterita*). Model k vytvoření formy, mající vyplnit tuto mezeru, poskytla zřejmě sekundární slovesa: s imperfektním příznakem *bā* bylo k primárním slovesům přeneseno i zakončení kmene sloves II. konjugace *ē* (snad tu působila vzájemná podobnost některých forem sloves II. a III. konjugace: infinitivu, particiia ps. aj.). Tímto způsobem nejlépe vysvětlíme záhadné *ē* v tvarech *tangēbās, audiēbās* (W. Petersen Lg 3, 1927, s. 181—182; k jiným výkladům srov. SSLH Lat. Gr., s. 327). Latinský vývoj není ostatně ojedinělý: zakončení *préterit* sekundárních sloves (koncový vokál kmene + vkladný konsonant + *ā*) bylo mechanicky přeneseno

k primárním slovesům také ve slovanštině (několikrát již zmíněná Karstienova teorie o vzniku slovanského imperfekta; srov. závěrečnou část).

Výstavba latinského přítomného systému (jak jej známe z klasické latiny) byla dovršena vznikem nového konjunktivu u sloves II. konjugace. Hypotetické formy zakončené na *-ē-j-ē-s* atd. v důsledku kontrakce vokálů nutně splývaly s indikativem ps. (*-ēs* atd.). Nová modální forma tu byla vytvořena analogicky podle primárních sloves (III. konjugace): *moneās* atd. (podle *tangās*, *audiās*); *ā*-konjunktiv tak pronikl i k části sekundárních sloves.

Všechny tyto procesy vedly konec konců k obnovení rovnovážného systému „přítomných“ forem latinského slovesa, jak jej známe z klasické latiny:

	A		B	
ind. ps.	<i>tangis</i>	<i>venīs</i>	<i>cantās</i>	<i>monēs</i>
impf.	<i>tangēbās</i> ⁺	<i>veniēbās</i> ⁺	<i>cantābās</i> *	<i>monēbās</i> *
konj. ps.	<i>tangās</i>	<i>veniās</i>	<i>cantēs</i> *	<i>moneās</i> **
fut.	<i>tangēs</i>	<i>veniēs</i>	<i>cantābis</i> *	<i>monēbis</i> *

Vývoj latinského slovesa (jeho přítomného systému) tudíž charakterisují jednak opěťované významové posuny u forem primárních sloves (označeny šipkami), jednak několikanásobné vzájemné napodobování forem primárních a sekundárních sloves (označeno * a ⁺).

*

V závěrečné části naší studie hodláme věnovat několik poznámek vývoji slovesného systému ve slovanštině. Jestliže tyto poznámky zaberou mnohem méně místa než výklady o formách baltských a latinských, je to dáno především tou skutečností, že *ā*-præteritum hrálo ve slovanštině méně důležitou úlohu než ve jmenovaných jazycích, formy s příznakem *ē* (ať již temporální nebo modální) pak slovanština vůbec nemá. Nechceme se také pouštět do řešení choulostivých otázek původu slovanských vidů. Proto naše poznámky budou mítí víceméně zlomkovitý charakter.

Primární *ā*-præteritum nacházíme ve slovanštině pouze u sloves V. infinitivní třídy; příslušný přésens je buď prostě thematický (ps. *beretŕ* — aor. *bera*) nebo má sufix *jo* (*pišetŕ* — *psa*). Je pozoruhodné, že sufix *a* pronikl z aoristu do infinitivu a do všech tvarů tzv. infinitivního systému; příčina tohoto vývoje tkví zřejmě ve snaze docílit shody kmene infinitivního a aoristového, jež je u slovanského slovesa jinak pravidlem (srov. např. Stang, *Verbum*, s. 75 aj.). Některá z těchto sloves mají ablautové střídání (*beretŕ* — *bera*, *zovetŕ* — *zova*), jiná však podržují ve všech formách stejný vokál (*metetŕ* — *meta*, *rŕvetŕ* — *rŕva*). — Vzhledem k tomu, že *ā*-præteritum mělo původně charakter durativní, můžeme předpokládat, že mnohá z těchto sloves vytvářela také nedurativní præteritum. Tím mohl být buď thematický aorist anebo — spíše — sigmatický aorist (k této otázce se ještě vrátíme v dalších odstavcích).

Jak se zdá, ve slovanštině vůbec nedošlo k expansi *ā*-præterita v oblasti primárních sloves. Především tu zcela chybí typické spojení nasálního přítomného s *ā*-præteritem: slovesa typu *dvignŕti* (třída II.) mají vesměs silný (thematický) aorist.

Zato byl morfém *ā* — podobně jako v některých jiných ide. jazycích — produktivní v oblasti sekundárních sloves. Přistupoval tu k přítomnému kmeni s vkladným konsonantem *j*. Osobní přípony však nenásledují přímo za sufixem *ā*; ten je ve slo-

vanštině doplněn dalším sufixem, který můžeme interpretovat jako ide. *ske:

dělaaše ← ... *ā-j-ā-ske-t* *seděaše* ← ... *ē-j-ā-ske-t*

Podobným způsobem tvořila préteritum (imperfektum) také některá primární slovesa s kořenem zakončeným samohláskou:

znaaše → **gnō-j-ā-ske-t*

Odkazujeme tu znovu na práci H. Karstiena o slovanském imperfektu (ZfslPh 25, s. 67—112), kde je mj. podán důkladný rozbor starších teorií.

Slovesa infinitivní třídy I, kam náleží většina primárních sloves, netvoří vůbec *ā*-préteritum. Vidovou dvojici préteritálních forem tu snad původně vytvářelo staré imperfektum a sigmatický aorist. Lze soudit, že koincidence těchto dvou forem (stírání významového rozdílu) začala velmi záhy: obě formy postupně splyvají v jedno paradigma. Ve staroslověštině (a staročestíně) má staré imperfektum (označované jako silný nebo prostý aorist)³² sice ještě úplné paradigma, sigmatický aorist však již formy 2. a 3. osoby sg. nahrazuje formami starého imperfekta (*věsъ, vede, vede, věsomъ* ...). V pozdějším vývoji byly obě formy zatlačeny novým aoristem, jehož koncovky zjevně vznikly kontaminací koncovek obou starších typů (**rekъ, rěchъ* → → *rekočъ, *rekъ* : **rekomъ* = *rekočъ* : *rekočomъ* atd.).

Stejný vývoj nastal u primárních sloves náležejících do třídy V (tedy vytvářejících *ā*-préteritum). Proces splynutí *s*-aoristu s *ā*-préteritem je zde ovšem v historické době již dovršen (**berochъ, *bьrъ* → *bьrachъ*; **berochomъ, *bьramъ* → *bьrachomъ* atd.).

Koincidence préteritálních forem vyvolala u primárních sloves potřebu vytvořit nové durativní préteritum (imperfektum). Tato mezera ve slovesném systému byla vyplněna podobným způsobem jako v latině: zakončení préterita sekundárních sloves byla mechanicky přenesena ke slovesům primárním (i s abstrahovaným koncovým vokálem kmene). Zároveň si však také odvozená slovesa vytvořila druhou préteritální formu (nedurativní), a to analogií podle aoristu primárních sloves:

<i>nesochъ, nese</i>	→	<i>uměchъ, umě</i>
<i>nesěachъ, nesěaše</i>	←	<i>uměachъ, uměaše</i>
<i>bьrachъ, bьra</i>	→	<i>dělachъ, děla</i>
<i>bьraachъ, bьraaše</i>	←	<i>dělaachъ, dělaaše</i>

(theorie H. Karstiena o původu slovanského imperfekta).

Z tohoto stručného nástinu vývoje slovanských préterit vyplývá mj. závěr o hlubokých rozdílech mezi slovesnými systémy baltských a slovanských jazyků:

1° Baltština má *ē*-préteritum, nikoli však sigmatický aorist; ve slovanštině je tomu naopak.

2° Baltská a slovanská distribuce *ā*-préterita se navzájem nekryjí. S tím souvisí i další rozdíly:

3° K nasálnímu přítentu náleží ve slovanštině silný aorist (podobně tomu bývá v řečtině a indoiránštině), v baltštině *ā*-préteritum (částečná shoda s latinou, keltštinou a tocharštinou).

4° K přítenti se sufixem *jo* (u sloves s konsonantickým kořenem) náleží ve slovanštině *ā*-préteritum, v baltštině vždy *ē*-préteritum (to ovšem může být sekundární — srov. výklad o baltských préteritech).

5° Ve slovanštině došlo ke koincenci préteritálních forem, v baltštině k eliminaci jedné z nich (podle významu slovesa).

6° Obě indoevropské větve měly tendenci vytvořit nové durativní præteritum (imperfektum). Vývoj této formy však šel zcela rozdílným směrem: slovanština přenesla zakončení præterita sekundárních sloves ke slovesům primárním (shoda s vývojem v latině), baltština si naproti tomu vytvořila zcela novou formaci (ovšem jen v části litevských dialektů).

Tyto hluboké rozdíly ve slovesném systému představují podle našeho názoru závažný argument proti theorii balto-slovanské jednoty.

VYSVĚTLENÍ ZKRATEK

Brugmann, Grd.	K. Brugmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. 2. Bearbeitung. Strassburg 1897—1916.
Hirt, Idg. Gr.	H. Hirt, Indogermanische Grammatik I—VII. Heidelberg 1921—1937.
Krause, Westtoch.	W. Krause, Westtocharische Grammatik I. Heidelberg 1952.
Kuryłowicz, Apophonie	J. Kuryłowicz, L'apophonie en indo-européen. Wrocław 1956.
Otrębski, Gram.	J. Otrębski, Gramatyka języka litewskiego III. Warszawa 1956.
Sommer	F. Sommer, Handbuch der lateinischen Laut- und Formenlehre. 2. Aufl. Heidelberg 1914.
SSLH Lat. Gr.	F. Stolz—J. Schmalz—M. Leumann—J. B. Hofmann, Lateinische Grammatik. 5. Aufl. München 1928.
Stang, Verbum	Ch. Stang, Das slavische und baltische Verbum. Oslo 1942.
Wiedemann, Präf.	O. Wiedemann, Das litauische Präteritum. Strassburg 1891.

POZNÁMKY

¹ Srov. Krause, Westtoch., s. 160 n.

² Srov. A. Meillet, Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique, Wien 1936, s. 115.

³ Srov. G. Must, Lg 27 (1951), s. 132—133, Lg 28 (1952), s. 105; H. Karstien, ZfslPh 25 (1956), s. 100—102 aj. uvádí vedle germánských tvarů v této souvislosti i některé tvary keltské.

⁴ Na jiném místě (BSL 42, 1946, s. 77) spojuje Vaillant vznik *ā*-præterita se vznikem medio-pasiva a perfekta (ve všech těchto formacích prý vězí element *ah!*). Myšlenka o spojitosti *ā*-præterita s indoevropským perfektem je ostatně stará: vyslovili ji svého času již A. Bezzenberger a H. Osthoff (srov. Wiedemann, Präf., s. 2, 152 aj.).

⁵ Zvláštní zmínky si zaslouží ještě theorie E. Benvenista (BSL 47, 1951, s. 11—20), jenž — opíraje se o starší myšlenku N. Trubetzkého — pokládá *ā* za sufix optativní! Præteritální užití je podle B. druhotné: paralely k takovému užívání optativních forem nachází B. v iránštině a tocharštině. Tento výklad se ovšem týká jen latinských forem, jejichž spojitost s litevským præteritem pokládá B. za neprokázanou. Sama tato okolnost činí Benvenistův výklad málo pravděpodobným; k otázce přechodu temporální funkce ve funkci modální (resp. naopak) se ostatně ještě vrátíme v části III.

⁶ Problematikou těchto iterativ-intensiv se v poslední době soustavně zabýval v řadě článků V. Machek; srov. SbPFFBU A-1, 1952, s. 82n., Studie a práce lingvistické I (1954), s. 248 n., Slavjanskaja filologija III (1958), s. 42 n. aj.

⁷ Srov. např. Brugmann, Grd. II. 3, s. 70 n., A. Meillet, Introduction à l'étude comparative (7. vyd., 1934), s. 196—197, Hirt, Idg. Gr. IV, s. 209 n., E. Schwyzer, Griechische Grammatik II, s. 253—254, Kuryłowicz, Apophonie, s. 24n. aj.

⁸ Srov. např. T. Burrow, The Sanskrit Language, London 1955, s. 33.

⁹ Srov. Brugmann, Grd. II. 3, s. 542 aj.

¹⁰ Srov. Krause, Westtoch., s. 130 n.

¹¹ Srov. Kuryłowicz, Apophonie, s. 31 aj.

¹² Srov. E. Sieg—W. Siegling—W. Schulze, Tocharische Grammatik. Göttingen 1931, s. 384, Krause, Westtoch., s. 158 n., G. Lane, Lg 29 (1953), s. 285.

¹³ Srov. G. Must, Lg 27 (1951), s. 132—133 aj.

¹⁴ Srov. např. Hirt, Idg. Gr. IV, s. 296.

¹⁵ Naprotitomu ražené \bar{e} statických sloves reprezentuje patrně protoindoevropské spojení $e + \text{laryngála}$; srov. nyní H. Diver, Word 15 (1959), s. 110—122.

¹⁶ Sigmatický aorist představuje podle Kuryłowicze odvozenou formu („fondé“) vzhledem k přítomtu. V mnoha případech se vokalismus této odvozené formy jevil jako zeslbený (e) vzhledem k vokalismu základní formy přítomní (0: nasální *présens*, *jo-présens* atp.). Tyto případy se ukázaly být směrodatnými pro celou kategorii: jestliže vokalismus základní formy (přítomtu) byl plný, nastoupil v odvozené formě (aoristu) vokalismus zeslbený, tj. zdložený.

¹⁷ Srov. např. Hirt, IF 8 (1898), s. 278, E. H. Sturtevant, Lg 9 (1933), s. 8 aj.

¹⁸ Konjunktiv s dlouhým vokálem (\bar{e} , \bar{o}) byl zpravidla vykládán v tom smyslu, že tu došlo ke kontrakci thematického vokálu s příznakem konjunktivu (e/o); srov. např. Brugmann, Grd. II, 3, s. 524.

¹⁹ K otázce dalších osudů indoevropského imperfekta ve slovanštině srov. pozn. 32.

²⁰ Stang (Verbum, s. 83) o této otázce píše mj. toto: „Nun könnte man . . . fragen, ob vielleicht das balt. \bar{e} -Suffix erst sekundär, durch den Gegensatz zum medial-intransitiven \bar{a} -Suffix, dazu gekommen wäre, die Transitivität auszudrücken. Wenn man es auf bedeutungsmässigem Gebiet mit zwei komplementären Formen zu tun hat, braucht im Prinzip nur die eine im Prinzip semantisch erklärt zu werden. Denn eine Form mit (in der betreffenden Hinsicht) neutraler Bedeutung kann durch den Gegensatz zu einer Form mit der Funktion x die entgegengesetzte Bedeutung y annehmen.“

²¹ Srov. Stang, Verbum, s. 189.

²² Ibid.

²³ Ibid., s. 172.

²⁴ V některých případech je thematický aorist příslušných kořenů doložen z řečtiny nebo indoaráštiny, tak např. u kořene **leiku-*. Existence charakterizovaných přítomních formací (sti. *rinakti*, lat. *linguō* atp.) nasvědčuje tomu, že tento kořen měl původně význam nedurativní. To je ve shodě s naší teorií o vzniku \bar{a} -préterita: jeho počátky je třeba hledat právě u nedurativních kořenů. Zmíněný kořen **leiku-* vytvářel durativní formy **lineku-*, **likūā-* apod.:

lineku- (D) : *likūé-* (ND) → sti. *rinakti* : *aričat*

likūā- (D) : *leiku-* (ND) × lit. *liška* : *liko*

Tento příklad zároveň názorně ukazuje, že \bar{a} -préteritum (na rozdíl od \bar{e} -préterita) vznikalo nezávisle na aoristu.

²⁵ Označení „primární“ a „sekundární“ je možno užívat o \bar{e} -préteritu jen s výhradou, neboť tu vlastně jde vesměs o novotvary (staršího nebo mladšího původu).

²⁶ H. Karstien (s. 104 pozn.) se naopak domnívá, že iterativní význam těch forem je dán právě elementem *dh!*

²⁷ Z této skutečnosti bývá vyvozován závěr, že tu jde o původní optativ s příznakem *jē* (\bar{a} -*jē*->- \bar{e} -); srov. např. SSLH Lat. Gr., s. 325.

²⁸ Co se týče původu imperfekta, zastává ovšem Petersen názor, s nímž nemůžeme souhlasit.

²⁹ Staroirské *f*-futurum musíme v tom případě pokládat za samostatnou formaci, vzniklou nezávisle na latinském *b*-futuru. Srov. W. Petersen, Lg 8 (1932), s. 134—135.

³⁰ Srov. R. Thurneysen, Handbuch des Altirischen, Heidelberg 1909, s. 362.

³¹ Srov. Krause, Westtoch., s. 140, Sieg—Siegling—Schulze, Tocharische Grammatik, s. 140.

³² Slovanské silné (prosté) aoristy představují pokračování jednak indoevropského imperfekta, jednak také skutečného (thematického) aoristu. O skutečné aoristy jde v případě tvarů sloves II. infinitivní třídy (*dvignq* — *dvigb*, *dvīže*); naprotitomu prosté aoristy sloves I. inf. třídy jest zpravidla pokládati za stará imperfekta, a to jednak z důvodů hláskových (mají stejný vokalismus jako *présens*), jednak — a to především — z důvodů systémových (objevují se jen u sloves, jež nevytvářejí \bar{a} -préteritum atd.).

ИНДОЕВРОПЕЙСКИЕ ā- И ē-ПРЕТЕРИТЫ

Автор статьи пробует возникновение индоевропейских темпоральных и модальных формаций с суффиксами ā и ē, и, одновременно, их дальнейшую судьбу в балтийских, славянских и латинском языках.

Вследствие какой-то формальной инверсии возник ā-претерит из дуративной формы, образованной от недуративных корней при помощи суффикса ā (следовательно, по своему происхождению находится в связи с итеративами-интенсивами, созданными при помощи того-же суффикса): после изменения видовой оппозиции (дуративность : недуративность) в темпоральную оппозицию (презент : претерит или аорист) претериты (аористы) воспринимались как производные формы по отношению к настоящему времени (основной форме). Вследствие этого производная форма с ā — хотя первоначально дуративная — приобрела претеритальное значение. Морфема ā распространилась впоследствии в качестве признака претерита и на другие формы; помимо всего прочего она также служила для преобразования коренных аористов. Поэтому мы часто обнаруживаем претеритальные (конъюнктивные) формы с ā наряду с формами настоящего времени (индикатива) с носовыми суффиксами (в балтийских языках, в латинском, в древнеирландском и в тохарском языках).

ē-претерит возник гораздо позже, а именно наряду с формой презента типа bháratī путем подражания взаимоотношениям между атематическим презентом и тематическим аористом:

$$KeK-T : K^*KeT = KeKeT : KeKēT$$

Подобным образом возникли модальные формы с ē (независимо от темпоральных форм).

ā-претерит в глагольной системе некоторых индоевропейских языков (в латинском, балтийском, отчасти и в славянском) имперфект, ē-претерит заменял в балтийском языке сигматический аорист. Позже в балтийском языке смысловая разница между претеритами ā- и ē- перешла из области вида в область диагезии (интранзитив : транзитив). Это, по-видимому, находилось в связи с тем обстоятельством, что ā-претерит часто соединялся с характерными (носовым и т. п.) настоящим временем, которое в балтийском языке позже приобрело интранзитивный характер. В исторической эпохе каждый глагол в балтийском языке имеет один претерит обычно в зависимости от своего (транзитивного или интранзитивного) значения.

В латинском языке ā-формы (первоначально образованные от корня первичных глаголов) приобрели вторично модальное значение, очевидно в зависимости от того, что более старые модальные формы с ē- приобретали темпоральное значение (ē- futurum).

В балтийском, славянском и латинском языках морфема ā служила также для образования претеритов производных (второстепенных) глаголов: между основой этих глаголов и признаком ā появилась позже беглая согласная (в балтийском и славянском языках j : лит. gerē-j-o, слав. děla-a-še; в латинском языке *dh > b : cantā-b-ā-s). Когда же позже появилась в латинском и славянском языках необходимость обновления в первичных глаголах дуративного претерита (imperfectum), окончания претерита второстепенных глаголов механически переносились на первичные глаголы (автор здесь заимствует теорию Г. Карстина (H. Karttjen) о происхождении славянского имперфекта). Эта необходимость появилась вследствие того, что в латинском языке ā-формы первичных глаголов (первоначально претериты) взяли на себя модальную функцию (ā-конъюнктив), в славянском же языке древние имперфекты (у класса I) и ā-претериты (у класса V) сливались в большинстве случаев с недуративным претеритом (s-аористом) в одну парадигму (věsz — vede, brachъ — bьra).

Автор в заключении констатирует, что между балтийской и славянской глагольными системами существуют важные различия, которые опровергают теорию балтийско-славянского единства.

Перевела В. Влашинова

DIE IDG. \bar{a} - UND \bar{e} -PRÄTERITA

Der Verfasser versucht die Herkunft der mit \bar{a} und \bar{e} gebildeten idg. Temporal- und Modalbildungen zu erklären, sowie auch die weiteren Schicksale dieser Bildungen im Baltischen, Lateinischen und Slavischen zu verfolgen.

Das \bar{a} -Präteritum entstand aus einer durativen Form, die mittels des Suffixes \bar{a} von den nichtdurativen Wurzeln gebildet wurde, infolge einer formalen Inversion (und hängt demgemäss mit den ähnlich gebildeten Iterativverben zusammen): Nach Umwandlung der Aspektopposition (*durativ* : *nichtdurativ*) in Temporalopposition (*Präsens* : *Präteritum*, bzw. *Aorist*) wurden die Präteritalformen (Aoriste) allgemein als abgeleitet empfunden. Infolgedessen nahm die abgeleitete \bar{a} -Form — obwohl ursprünglich durativ — die präteritale Bedeutung an. Das \bar{a} -Suffix drang in der Folge auch zu anderen Formen als präteritales Morphem ein; es diente u. a. zur Umbildung der alten Wurzeloriste. Deshalb findet man die präteritale (bzw. konjunktivische) \bar{a} -Form häufig neben einer (indikativischen) Präsensform mit Nasalformans (im Baltischen, Lateinischen, Altirischen, Tocharischen).

Das \bar{e} -Präteritum hat eine wesentlich andere (und jüngere) Herkunft: es entstand neben den Präsensformen vom Typus *bhārati* infolge einer Nachahmung des zwischen dem athematischen Präsens und dem thematischen Aorist bestehenden Verhältnisses:

$$KeK-T : K'KeT = KeKeT : KeK\bar{e}T$$

Ähnlicherweise entstanden wohl auch die modalen \bar{e} -Formen (unabhängig von Temporalformen).

Das \bar{a} -Präteritum vertrat im Verbalsystem des Baltischen, Lateinischen und teilweise auch des Slavischen das idg. Imperfektum, dagegen das \bar{e} -Präteritum vertrat im Baltischen den *s*-Aorist. — Im Baltischen wurde später der Bedeutungsunterschied zwischen dem \bar{a} - und dem \bar{e} -Präteritum aus dem Gebiet des Aspekts ins Gebiet der Verbalhiathese (*transitiv* : *intransitiv*) verschoben. Dies hängt wohl mit dem Umstand zusammen, dass das \bar{a} -Präteritum allzu oft mit den „charakterisierten“ (nasalen u. ä.) Präsenbildungen verbunden wurde, die im Baltischen intransitive Bedeutung angenommen hatten. In der historischen Zeit besitzt jedes baltische Zeitwort ein einziges Präteritum, zwar in der Regel seiner (transitiven oder intransitiven) Bedeutung gemäss.

Im Lateinischen nahmen die (ursprünglich direkt von der Verbalwurzel gebildeten) \bar{a} -Formen sekundär eine modale Funktion an, wohl im Zusammenhang mit dem Bedeutungswandel der älteren (mit \bar{e} gebildeten) Modalformen (die als Futurum gebraucht wurden).

Im Baltischen, Slavischen und Lateinischen diente das \bar{a} -Suffix auch zur Präteritalbildung der abgeleiteten (sekundären) Verba: es wurde hier mit dem (vokalisch auslautenden) Verbalstamm mittels eines Zwischenkonsonanten (im Balt. u. Slav. *j*; lit. *gerė-j-o*, sl. *děla-a-še*; im Lat. **dh > b*: *cantā-b-ā-s*) verbunden. Als sich später bei den lateinischen und slavischen primären Zeitwörtern die Notwendigkeit zeigte, eine durative Präteritalform neu zu bilden, wurden die Präteritalendungen der abgeleiteten Verba (lat. *-ēbam* usw.) mechanisch zu den primären Verben übertragen (der Verfasser übernimmt H. Karstien's Theorie über den Ursprung des slavischen Imperfekts). Diese Notwendigkeit entstand wohl deshalb, weil im Lateinischen die (ursprünglich präteritalen) \bar{a} -Formen der primären Verba eine Modalbedeutung annahmen (\bar{a} -Konjunktiv); im Slavischen wohl deshalb, weil die alten Imperfakta (bei der Infinitivklasse I.) und \bar{a} -Präterita (bei der Infinitivklasse V.) meistens mit dem nichtdurativen Präteritum (*s*-Aorist) zusammenfielen (vgl. das slav. Aoristparadigma: *věsť* — *vede*, *brachť* — *brā*).

Zuletzt wird vom Verfasser die Tatsache hervorgehoben, dass zwischen den Verbalsystemen des Baltischen und des Slavischen wesentliche Unterschiede bestehen, welche gegen die allgemein verbreitete Theorie von der ursprünglichen baltisch-slavischen Spracheinheit zeugen.